

1930

VALLANI ÉS VÁLLALNI

AZ ERDÉLYI HELIKON ANKÉTJA A TÖRTÉNELMI REGÉNYRŐL ÉS A MAI ERDÉLYI MAGYAR ÍRÓ HIVATÁSARÓL

DR. H. ZILICH: GYÁVÁK-E AZ ERDÉLYI KÖLTŐK?

Berde Mária, az ismert magyar költőnő, — kinek bátor kezdeményezése már máskor is dobott fel a nagy nyilvánosság elé megoldásra váró szellemi problémákat — az Erdélyi Helikon októberi számában a magyar íróművészek szemére vetette, hogy távol tartják magukat az erdélyi élet valószínű témáitól és megtagadják egy nemzeti kisebbség költőinek e pillanatban legfontosabb feladatát, mely a nemzet jelen szenvedésének és jelen sorsának az íróművészek eszközeivel való kifejezésében áll. Cikkének summája, hogy a mai írók gyávák. Írásának rendkívüli hatása volt, úgy, hogy még ma is, bár azóta több mint két hónap múlt el, újabb és újabb hullámokat ver a magyar sajtóban. Különösen a brassói lapokban volt több hozzászólás a kérdéssel kapcsolatban és részben mellette és részben ellene.

Az Erdélyi Helikon utolsó számában a vitát Tamási Áron, Erdély legjelentékenyebb székely epikusa folytatta. Egyúttal a Korunk is közöl ezzel kapcsolatos cikket.

Az állásfoglalások összbenyomása az, hogy az erdélyi magyar íróművészek nagyobb részének valóban az a véleménye, hogy valamely nemzeti kisebbség íróinak első feladata olyan tárgynak választása, mely a társadalom mai életében éppen a kisebbségi sorsot fejezze ki. Más szóval: az író kötelessége, hogy népének politikai frontján álljon. Érthető, hogy az erdélyi magyarságban mai napig is ható lelkimegrázkódtatás ehhez a követeléshez jutott el. A magyarságnak az az érzése, hogy a megváltozott körülmények terhe, a többségi nemzettel való guerilla-háborúnak végtelensége által kell bemutatnia, kell kikiáltania a saját, még szokatlan helyzetét. És erre a célra különösen alkalmasnak látszanak az írók. A költői formának e célra való felhasználása természetesen nem csak arra szolgálna, hogy csupán saját maguk ismerjék meg helyzetüket, de arra is, hogy azt mások, a külföld, az idegenek megismerhessék. Hiszen a tendenciózus poézis elsősorban azoknak szól, akik előtt a képviselt eszmék még ismeretlenek.

Minden költői mű, akarva nem akarva, minden esetben kifejezése annak a szellemi és szociális helyzetnek, melyben megszületett. Még a történelmi regény is, melyet Erdélyben az utóbbi időben a magyar írók erősen felkaptak, bár negatív formában, de mégsem rejtheti el a forrást, melyből született: az idegen világokba menekülő megsebzett lelket. Bizonyos, hogy éppen az Erdélyi Helikon írói körének pályázata és szervezetének sajátossága kedveztek a történelmi regény kifejlődésének. A történelmi regény keletkezése nem olyan, mint a szabadon komponált regényé, nem csak erős lelki élmény kizárólagos eredménye, hanem ezenkívül a készen lévő cselekménynek is, tehát egy külső hatásnak is függvénye. Talán igaz, hogy az erdélyi magyar könyvkiadás mai helyzete az oka annak, hogy a történelmi regényt

úgyszólván kitenyészttette, viszont a jelent elhanyagolta. De viszont mégis helytelen, ha a magyar szavazatok jórésze a történelmi regény ellen foglalna állást. Ha például Tamási Áron megállapítja, hogy számára Sigrid Undset semmit sem jelent, mert ő azt a regényt követeli, amely a jelent tárgyalja, úgy ez már az erdélyi gondolat túlhajtását jelenti, amire érthető okokból a magyarság hajlamos, ami viszont abba a veszedelmes helyzetbe juttathatja őket, hogy köteles nemzeti érzésük igazi értékét provincializmussal cserélik fel. Én semmiképpen sem vagyok elragadtatva tőle, ha egy modern székely író-művész azt állapítja meg, hogy számára a jelenkor legjelentékenyebb íróőőinek egyike nem jelent semmit és csupán az „erdélyi“ költő elégítheti ki őt; de igazságtalan akkor is, amikor a történelmi regénynek, amely — Tamási ki-szólásával, — „a mumiákat támasztja új életre“ jogosultságát megtagadja, ami nem más, — mint ebben a vitában sok minden egyéb is — mint az Erdélybe kissé későn elkerült jelszava a Nyugatnak, ahol azonban már nem akad ember, aki hangoztatni merné, mert joggal félhetne attól, hogy meg-állapítják róla az anakronizmust.

Anakronizmus ide vagy oda! Minden művészetben a lényegét ismerjük félre, ha a tárgyon keresztül akarunk hozzáférni. A művészet lényege nem az, hogy szolgál-e tendenciát, vagy nem szolgál, hanem a forma és a cselek-mény, a nyelv és ábrázolás egysége, melynek hordozó, életet adó fundamen-tuma a nagy emberi teljesség, mely mögöt-te hat, a művet megteremti és magát benne kifejezi. Ha azután a művészi eredmény szempontjából egészen indifferens értelmi akarás következtében egy ilyen műbe tendencia is belekerül, sőt, ha éppen e tendencia okából is született meg a mű, ez az illető munka maradandó értéke szempontjából egészen közömbös. A művészi munka, mint olyan, éppen azért az, mert művészi munka, lényegileg nem lehet kötve a tendenciához, amivel azonban nem azt mondtuk, hogy nem lehet tendenciája.

Ez az oka annak, hogy ha ma az erdélyi magyar írók arra szólíttatná-nak fel, hogy a kisebbségi sors ábrázolását valósítsák meg, ebből a jó szán-dékból igazán nagy művek nem születnének. Csupán, ha a költő legbelső élményéből akaratlanul előretolakszik népének sorsa, ha e legbelsőbb és leg-egyéőnőbb hajlamait kényszerítik a nemzeti lét megéneklésére, tehát, ha a költő belső kényszerből lép ki a maga emberi sokszínűségéből és akkor is magát adja, — csupán akkor foghatja meg és adhatja művében népe sorsát is igazán méltóan. Mint ahogyan sohasem lehet jelentős művet alkotni, ha pusztán célszerűségi okok indokolják megvalósítását. És hiába keressük most az erdélyi kisebbségek esedékes politikai regényének megoldását. Csupán azért, hogy ma kissé érzélgős hangon követeljük és mert politikai eszközül szükségünk volna rá, nem fogjuk megtalálni.

Hogy a gyáva-ság vádjával ille-ttek költőket, akik politikai célok szol-gálatába nem állottak, az a vita heves hangjával magyarázható, de ez nem fogja befolyásolni az igazi költészetet, mert ennek szuverén elhatározását semmiféle, még a legszükségesebb, de kívülről ható célkitűzés sem fogja be-folyásolni.

A vitatkozásnak igazi és komoly magva azonban az, hogy minden nagy művészet egyúttal megfogható és pozitív kifejezése az egész nép sorsának, amelyből kivirágzott. Tehát az a nagy erdélyi regény, melyet eddigelé egyik erdélyi nép sem termelt ki, a kisebbségi életsors megoldási lehetőségét is meg

fogja fejteni, még ha azt nem is volna szándékában megtenni. Keresni és követelni azonban ezt nem lehet. Magától kell megszületnie, mint mindennek, ami igazán nagy.

Ha a mindennapos szükséglet keres irodalmi megnyilvánulást, abból szórakoztató olvasmány tenyésztődhetik ki csupán, múlandó, a poézis mögött leépitett formában kullogó politikai röpirat, — de mi köze van ennek a költészethez még akkor is, ha esetleg jó fegyverül szolgál?

E téma sorozatos megvitatásából érdekes tanulságot vonhatunk le arra a nagyon fiatal és nem kész lelkiállapotra vonatkozólag, melybe a bukás következtében az erdélyi magyarságnak még a művészkörei is, részben jutottak. A mi különleges kisebbségi helyzetünket alátámasztja és megnevesíti a ma még sok tekintetben — és éppen ebben a kérdésben is, — provinciálisan megcsillanó erdélyi gondolat, melynek előbb ki kell szélesednie, szellemileg és értelmileg meg kell világosodnia, hogy hatást és eredményt érheszen el.

Tehát: Kevesebb programot és — bocsánat, Berde Mária! — kevesebb irodalmi felhívást, jelszót és politikai kacsintást kérünk, de mindenekelőtt több kiméletnélkül való kritikát az intellektuális és szellemi értelemben való félértékekkel, dilettantizmussal, provincializmussal és műveletlenséggel szemben, egyszerűen: több kvalitást!

Ezt a követelésemet minden erdélyihez intézem.

OSVÁT KÁLMÁN:

SZABAD-E... S MINDJÁRT AZ ELSŐ ALKALOMMAL...

magamat hevenyén koncentrálni. Viszont: a Helikon-ankét témája volt már kristályodási pontja gondolataimnak, olyik eddigi hozzászólás meg kihívta ellentmondásomat... Megkísérlem összefoglalni amit a dolog körül gondolok.

A történeti regény röneszanszát a világháború készítette elő. Általában: a történelmi szemlélet újjáébredését. Fölöslegesnek, kissé erőszakoltnak is érzem az olyan alátámasztásokat, hogy: „az író nem akar a felületen duruzsolni, tehát a baj gyökerére, évszázadok előtti kezdetére vág...” az író analóg esetet keres, melyet kiméletlenül taglálhat, világíthat, s amely fölött korlátozatlanul elmondhatja — a jelent illető kritikáját...”

Teszi sajnos, ezt is teszi, epikrizist művel, kommentál, prófétál s mindezt cselekedvén műfajrontó időszerűtlenkedésekbe téved.

De cselekedje ezt akár gondolatjelek közé súvasztott alluziókkal, akár „Függelék”-ként ható, ívkiterjedésű lírizmusokban — művét csak feleslegesen handicapeli. Mellesleg még: excuse-szerű fejtegetései dehogy is altatnak el, inkább fokozott éberségre intenek — más területen (nem a téma választásában!) elkövetett írói bűneivel szemben.

Az emberre, arra az emberre, aki nemcsak reggelizik, ebédel, szivarozik, sztrazzát vezet, tyúkperit indít, kocsmázik, vásárra jár, zsoltárt énekel, hanem sorba áll, menetel, puskát süt el, várat vesz be, csatát veszít, csatát nyer, átkel folyókon, hegyeken, embert öl, rabol s tudva vagy tudatlanul úgynevezett tör-